

«Brummeren fra Tuv»

– tilbakeblikk på samlivet med et lydinstrument fra steinalderen

Hein B. Bjerck¹

Seksjon for arkeologi og kulturhistorie
Vitenskapsmuseet, NTNU

Innledning

«Brummeren fra Tuv» ble funnet en aprildag i 1991. Det kan være delte meninger om at funnet er et musikkinstrument – men det er ingen tvil om at gjenstanden kan lage lyd når den svinges som en brummer. En ¹⁴C-datering fra boplasslaget der brummeren kommer fra antyder at den er fra tiden omkring 2800 cal. BC. Mye taler for at dette er det eldste lydinstrumentet vi kjenner fra Norge. Denne artikkelen beskriver funnet, funnomstendighetene og hva jeg har funnet ut om brummerens tradisjonsbakgrunn og virkemåte.

Jeg vil også fremme noen betraktninger om *fenomenet* som ble skapt i relasjonen mellom brummeren og arkeologen. Den viljeløse oldsaken ble vekket til live etter nesten 5000 års taus tilværelse gjennom et samspill med undertegnede. Nå – snart 20 år senere – har jeg hatt glede av å se tilbake og reflektere over dynamikken i samlivet som oppsto. Tidsavstanden gir mot til å løfte frem noe av det som den gang var subtilt og underkommunisert. Det arkeologiske funnet representerte en håndfast relasjon til en fortidig virkelighet, men tingen hadde verken evne eller ambisjon til å «realisere seg selv». Det hadde imidlertid arkeologen, som aktiviserte gjenstanden i en videre verden av relasjoner – kjennskap til og kunnskap om andre arkeologiske gjenstander og funnsteder, alder, egen-

skaper og egne eksperimenter, samfunnsteori, kulturhistoriske linjer. Men alt dette ville være til liten nytte uten den kredibiliteten som lå i det arkeologiske funnet – det er dette gjensidige avhengighetsforholdet som skapte fenomenet «Brummeren fra Tuv».

Fenomenet ga seg ikke selv. Det ble formet og næret av et komplekst fundament av strategier som kunne gi oppdrift til faglig oppmerksomhet, identitet og status. I dag har vi to skilt lag, og er lykkelige på hvert vårt museum. Men samlivet fødte fenomenet «Brummeren fra Tuv», som nå lever videre i nye relasjoner – uavhengig av både den originale oldsaken og arkeologen.

Funnstedet og steinalderboplassen

Martinus Hauglid og jeg var på oppdrag for Kultur- og fritidsavdelingen i Nordland fylkeskommune i forbindelse med formidlingsprosjektet «Spor ved Saltstraumen gjennom 10 000 år» (Bjerck 1992a). Hauglid hadde gjort omfattende registreringer i forbindelse med sin hovedfagsavhandling (Hauglid 1993) og funnet mange nye steinalderboplasser. Noen av dem var blant de aller eldste som var funnet her til lands, mellom 9500 og 9000 cal. BC.

Under befaring oppdaget vi at det nylig var gravd ut en hustomt i en potetåker hvor det

¹ Tidligere tilsatt som arkeolog i Nordland fylkeskommune (1990-1996).

Figur 1. Steinalderboplassen Tuv 4 ligger like innenfor selve Saltstraumen. Kartet viser landskapet da boplassen var i bruk, med et havnivå rundt 20 meter høyere enn i dag. Kart: Utsnitt fra kart i Bjerck 1992a, tegnet av K. O. Moen.

tidligere var funnet en spydspiss av skifer² fra yngre steinalder. Byggesaken hadde vært behandlet lokalt, og grunneier og byggherre hadde handlet i god tro.

Snittet gjennom det opp mot 50 cm mektige kulturlaget viste flere tykke linser av lysebrun finsand som ble tolket som aske fra ildsteder som har vært i langvarig bruk (Bjerck 1992b). At ildsteder fyres over lang tid på samme sted indikerer at de har ligget på fast plass inne i en bolig. Mye tyder dermed på at boplassen var en av de faste basene til steinalderfolket ved Saltstraumen på denne tiden. Dateringsprøven fra bunnen av snittet ble målt til 3040–2620 cal. BC³. Stedet ligger i dag 25 moh. – og steinalderboplassen har sannsynlig ligget ved en strandlinje som var minst 20 meter høyere enn i dag (figur 1). Landhevingen medførte at boplassen ble liggende lenger og lenger fra stranden, og det er rimelig å tro at basen etter hvert ble forlatt og etablert på et annet sted i nærheten. Det er ikke utenkelig at kulturlaget kan representere opp mot 1000 års opphold på stedet.

Saltstraumen er en av verdens mest markante og spektakulære tidevannsstrømmer,

som når opp i 20 knops fart når 372 millioner kubikkmeter vann passerer fire ganger i døgnet (Åreide 1961). Med et havnivå som var 20 meter høyere enn i dag var her flere åpne passasjer mellom Skjerstadvfjorden og Saltfjorden, sundene var bredere og dypere, og strømmen var ikke fullt så frådende hissig som nå (Bjerck 1992a). Boplassen har ligget ved skjermet farvann like innenfor selve Saltstraumen, og stedet må ha vært et ypperlig område for fiske og sjøfangst. Tidevannsstrømmen har sørget for rik og stabil ressurstilgang, som ga rom for mange mennesker og langvarig bosetning. Dette fenomenet er også observert ved mange andre tidevannsstrømmer langs norskekysten (Bergsvik 2001).

Funnet

Da Martinus Hauglid og undertegnede kom til Tuv for å undersøke steinalderboplassen i april 1991 var her enda tele, og arbeidet måtte utsettes. Men arkeologer har sjelden problemer med å finne noe spennende å snuse på i Saltstraumen – som for eksempel jordmassene som var utgravd fra hustomta/steinalderboplassen. Massene lå i flere hauger et stykke fra tomte, og vær og vind hadde gjennom vinteren vasket frem etterlaten-

2 Museumsnummer Ts 1453 (Tromsø museum).

3 T-10094: 4255+/-155 ¹⁴C år BP. Datert på trekull av bjørk.

skaper fra steinalderboplassen – steinavfall av kvarts og kvartsitt, flint og skifer, fragmenter av slipte skiferspisser og en uskadd og velformet spydspiss av skifer. Det var Martinus Hauglid som så den først: En gjenstand av slipt rødlig skifer, også velformet og uskadd – men liknende hadde ingen av oss sett. En finslipt, bladformet gjenstand med skarp egg (figur 2). Avrundet i ene enden, i den andre var det saget inn tre hakk. Eggen var skarp – det kunne være en kniv, men hakkene i enden passet dårlig med feste for knivskaft. Hakkene tydet på en eller annen form for snorfeste – kunne det være et halssmykke? Det midterste surringshakket antydte at gjenstanden hadde hengt fritt i en snor, kanskje med en knute som vist i figur 3. Men ville det ikke være mer naturlig å feste et smykke *uten* det midterste haket, slik at snoren holdt steinbladet på plass i flat posisjon?

En mulig tolkning

Noen uker etter funnet på Tuv dukket et nytt nummer av tidsskriftet *SPOR* opp i posthylla. Her var en artikkel av Kristine Johansen om musikkinstrumenter fra fortiden. Blant annet var «brummere» nevnt, et propelliknende blad som lager en spesiell lyd når det ble svinget i en snor (Johansen 1991). Gjenstandene som var klassifisert som brummere var av bein, med boret hull som *snorfeste*. Snorfestet på gjenstanden fra Tuv fikk plutselig ny mening. I mitt indre bilde ble én fordom byttet med en annen – og funnet fra Tuv ble forflyttet fra en spretten steinalderkvinnens eggende halsgrop, til å henge ytterst i en snor som ble svinget av en aldrende sjaman med megetsigende og gjennomborende blikk. Dette måtte rett og slett prøves. Men ikke på Fylkeshuset, og ikke med den originale gjenstanden.

Anledningen bød seg snart – på telttur til Kjerringøy med min sønn Trygve, som alltid var parat for litt steinalderliv. En skifrig stein fra fjæra ble formet sånn noenlunde som funnet fra Tuv, med fiskesnøre festet i de tre surringshakkene. Spenningen rundt den endelige testen kan jeg ennå fornemme, likeledes den utrolige lyden

Figur 2. Brummeren fra Tuv, sammen med spydspissen av skifer som ble funnet samme sted. Den originale brummeren fra Tuv er utstilt på Saltstraumen museum, hvor den er på utlån fra Tromsø museum. Foto: H. Bjerck.

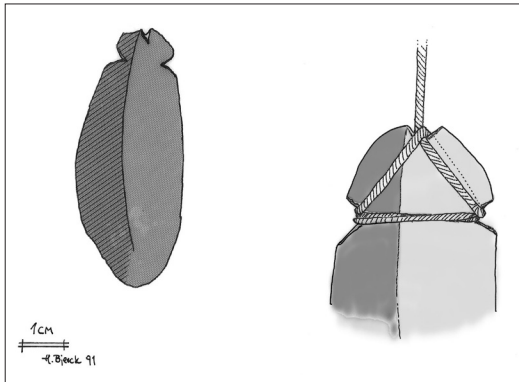
som hugget i på første forsøk⁴. Magien ble imidlertid kortvarig – lyden ble klippet da fiskesnøret måtte gi tapt for den intense snurringen. Min hjemmelagede brummer forsvant rett til værs og ut av syne, og blir kanskje et nytt arkeologisk funn en gang.

Steinalderlyd på direkten

Mye tydet altså på at funnet fra Tuv kunne være en brummer, og dermed så vidt meg bekjent det eldste lydinstrumentet i Norge. Musikkhistorien var forlenget med minst 1000 år – bronselurene fra sør hadde mistet førsteplassen. Det var en spennende arkeologisk nyhet som fort fikk plass i nyhetsbildet. Oppildnet av oppmerksomheten bestemte jeg meg for å invitere Bodø-avisene og NRK Nordland med til utprøving av den originale brummeren, på selve funnstedet.

Jeg så for meg et radioinnslag av historiske dimensjoner. Et mulig lydinstrument som hadde ligget taust i nesten 5000 år, kanskje Norges eldste kjente musikkinstrument. Utprøving for åpen mikrofon. Om brummeren virket var dette å hente frem en lyd fra steinalderen. På selve funnstedet, der samme instrumentet laget lyd

4 Se egen tekstboks om brummerens utseende og virkemåte.

Figur 3. Brummeren fra Tuv (Ts 9680a) er et lite propellblad av slipt rødsifer, 6,4cm langt og 2,7cm bredt, 2-4mm tykt, vekt 9 gram. Tverrsnittet er vingeformet - flatt på undersiden, oversiden hvelvet med en rygg langs midten. I øvre enden er det skåret inn tre hakk som tydeligvis har vært brukt som snorfeste. Sannsynligvis var den festet med et halvstikk omkring sidehakkene. Tegningen viser en liten, men viktig detalj: Det øverste hakket skrår mot det høyre sidehakket. Dette tyder på at snoren var bundet slik at den løp fra det høyre sidehakket og videre ut gjennom hakket i midten, jf. detaljtegningen. Dette rekonstruksjonsforslaget er avgjørende for å tolke redskapet som en brummer. Midthakkene styrer snoren slik at propellbladet roterer balansert og lager lyd når snoren svinges rundt.

som frydet (eller skremte) steinaldermennesker sist det var i bruk. Siden den gang hadde de fleste av all verdens sivilisasjoner hatt sin fremvekst, blomstringstid og oppløsning. Luxor, Sphinx og Kheops, Akropolis, Angkor Vat og Aku-Aku, Machu Pitchu, Den kinesiske mur, Sumér, Sparta og Stiklestad, Petter Dass, Trollfjordslaget og Tungtvannaksjonen på Rjukan – alt vi forbinder med «historien» hadde skjedd siden sist dette instrumentet laget sine sakte pulserende, langstrakte hvin ved Saltstraumens bredde.

Men det var høyt spill. Jeg kunne få Tromsø museum på nakken, uansett utfall. Og ville den virke? Jeg kunne ta feil, og måtte stå til rette for en flopp. Med varianter av sviende harselas på neste arkeologmøte og i Fylkeshusets kantine i bakhodet måtte jeg erkjenne at det var for sent å snu.

Jeg hadde sørget for faglig forsterkning i daværende fylkesmusikksjef Erland Bræin, musikkhistorisk orakel og sannhetsvitne med kredibilitet. Skifer-gjenstanden var møysommelig knyttet opp med nylonsnor som skulle tåle en belastning på 35 kg, snorendene var flamme-sveiset for å unngå oppflising. Grundig utprø-

ving av nye kopier talte for at dette skulle gå bra. Og jeg hadde motstått den intense fristelsen – steinalderinstrumentet var fortsatt uprøvd. Alt lå til rette for en stor dag.

Det skulle snart vise seg å bli et nytt eksempel på noe som var for godt til å være sant. Vi ble plukket opp av NRKs reportasjebil på avtalt tid og sted, og herfra gikk det i rask nedoverbakke. Jeg hadde i det minste sett for meg en stasjonsvogn, metallkasser med opptaksutstyr, solide mikrofonsativer i spesiallagede fester på takgrinda, og et «team» som omfattet minst én taus, lett likegyldig, men åpenbart kyndig lydtekniker. Men NRK hadde sendt en enslig journalist i sin desidert minste reportasjebil. Fylkesmusikksjef Bræin utnyttet et øyeblikks handlingslammelse og smatt inn i forsetet. Journalisten var mer interessert i generell fylkeskommunal kulturpolitikk fra forsetet enn i brummermannen i baksetet. Vi var mer enn halvveis til Saltstraumen, litt forbi det kommunale avfallsanlegget, før jeg kom med i samtalen. Ledsaget av et øyekast i bakspeilet fikk jeg spørsmål om dette var en sak jeg hadde tenkt å gjøre meg berømt på, som skulle gjøre meg til professor. Jeg skal ikke påstå at spørsmålene var irrelevante, men kan forsikre om at dette ikke var åpningsspørsmål som ga intervjuobjektet trygghet til å yte sitt beste.

Dette husker jeg sannsynligvis fordi det var opptakten til noe verre. Fremme på funnstedet møtte vi journalist Hans Trygve Holm og fotograf Ernst Furuhatt fra *Nordlands Framtid*, samt grunneier Arve Karlsen og hans mor Lina (figur 4). Jeg hentet frem det urgamle instrumentet, og viklet ut snoren. NRK Nordland gjorde klar til opptak og fingret med utstyr i håndveskeformat. Jeg fikk beskjed om at «du kan bare begynne å sveive» slik at hun fikk justert lyden. Var hun klar over at dette var første gang instrumentet laget lyd på 5000 år? Det spilte ingen rolle ... uten innstilling av lyd kunne hun ikke gjøre opptak.

Det var som å åpne sarkofagen til Tut-Ankh-Amon for å finne frem til optimal lyssetting dagen før filmingen av den skjellsettende gravåpningen. Det ble ikke bare som hun ville ... men enda verre, da jeg motvillig «begynte å sveive». Instrumentet startet med en flabrende ufo-

2 NYTT

Tirsdag 9. juli 1991

Det var et stort øyeblikk for fylkesarkeolog Hein Bjerck da han i går - for første gang - skulle prøve det fem tusen år gamle «brumme»-instrumentet. Nysgjerrige tilskuere er fylkesmusikksjef Erlend Brein og grunneterne Arve og Lina Karlsen.

Foto: ERNST FURUHATT

Norges eldste instrument

Bromm, brroom, lyder det mens fylkesarkeolog Hein Bjerck andekkelig snurrer den 4000 - 5000 år gamle «brummen». Bjerck poengterer sterkt det historiske suset over seansen vi overværer. - Hele vår verdenshistorie har passert siden siste gang dette instrumentet ble brukt.

- HANS TRYGVE HOLM

Nå kan Nordland Musikkfestuke reklamere med at fylket har virkelig lange musikktradisjoner. Helt fra den tid da tangfjæren lå 50 meter høyere enn i dag, nordlendingene sa grynt, gikk kledd i pels og slo kvinnene i hodet med tømmerstokker. Den gang var det også - om ikke et rikt, så i alle fall spor av - et musikliv i fylket.

Brummen heter instrumentet og i

går var det fylkesarkeolog Hein Bjercks store dag. Han inviterte nemlig på den aller første prøven av et originalt instrument fra den yngre steinalder. Sann cirka 4000 - 5000 år etter at eieren la det fra seg på elendommen Haugen på Tuv ved Saltstraumen tre mil fra Bodø.

KORREKTE OMGIVELSER
Fylkesarkeologen ville ikke besulle instrumentet med å prøve det i en park i Bodø. Her handler det om respekt og ærefrykt for våre stamfedre.

Ute på funnstedet, midt blant kummokk og fluer, står vi klare. Fylkesmusikksjef Erlend Brein spøker smånervost om eventuelle forbanninger knyttet til det gamle medisinmann-instrumentet, men konkluderer med at det er for sent å snu nå.

I bakgrunnen rauter kyrne og fuglene kvitrer. Hein Bjerck fører hånden opp mot brystkassen. Tar ut en liten plasteske beregnet på fiskeløk, åpner den og viser fram en liten plastpose. Inne i den ligger brummen.

- Dette er en opplevelse for meg som arkeolog. Dette er blant de to tre største tingene jeg vil kunne oppleve, sier Bjerck og lar den lille skiferbeten gli ut av posen.

LIKNER EN PROPELL
Den sju centimeter lange steinen er formet som et propellblad. Den er slipt og har buen til en flyvinge. Bak er det tre hakk hvor tråden er festet. Tråden må være festet midt på for at steinen skal rotere fram lyd.

Sakte begynner Hein Bjerck å

snurre det historiske instrumentet som henger i halvannen meter nylonnåse. De gamle sjamaner brukte tykke sener, da de låsket rundt i de nordlandske skoger. Etter hvert går det fortore og fortore.

Og der! Det er lyd og Bjerck får et historisk glis. Som sakt brummende propeller rasler det i luften. Kyrne stopper opp og ser på oss. Eller muligens brummen? For i følge fylkesarkeolog Hein Bjerck ble brummen brukt til diverse ritualer. Den brummende, monotone og litt hypnotiserende lyden hadde nok sin virkning i det steinalderske mørke. Jammen fint vi er blitt moderne mennesker som ikke tror på slikt lenger...

Musikalsk sensasjon like ved hushjørnet

Arve Karlsen ante fred og ingen fare da han gravde ut tomt sin på gården Haugen ved Saltstraumen. Helt til fylkesarkeolog Hein Bjerck på slutten av fjoråret oppdaget en musikalsk sensasjon i en jordhaug. Nå må Karlsen ha arkeologisk hjelp for å pusle i hagen sin.

- HANS TRYGVE HOLM

På 30-tallet kom bestefar Karlsen til Tuv for å bygge og bo. Da oppdaget han flere arkeologiske sjeldenheter og siden den gang har Tuv vært flittig besøkt av arkeologer. I fjor begynte sønnesønn Arve Karlsen på huset sitt og gravde flittig i vet. Kjøpte bort flere lass med jord, helt til den desemberdagen Hein Bjerck kom inn i bildet.

Bjerck oppdaget mange godbiter og gikk løs med skje rett utenfor råbygget til Karlsen. Jordhaugene måtte kontrolleres, og i en av dem fant Bjerck en brumme.

- Jeg mente først det måtte være et knivblad, men det stemte ikke. Et smykke kunne det heller ikke være. Jeg la det bort for en stund, helt til jeg kom på at det måtte være en brumme. Tidligere trodde vi at slike bare ble laget av bein, forteller Bjerck. Dermed la han «beslag» på tomta til Arve Karlsen.

- Skal jeg gjøre noe i hagen min må jeg ha arkeologisk hjelp og godkjennning. Det er litt båndvang, men vi samarbeider godt, smiler Karlsen som stolt konstaterer at han har et veldig historisk kjellergulv.

Vanlig instrument

Fylkesmusikksjef Erlend Brein er imponert over brummeinstrumentet. Selve instrumentet er ingen sjeldenhet, men det at det er laget i stein gjør det straks mer interessant.

- Brumme er kjent fra mange kulturer. Eskimoer og australske urinnvånere har brukt det i meget lang tid. Men at vi finner en brumme laget av stein i Nordland er en sjeldenhet, sier Brein og legger til at musik er gammelt.

- Det går tilbake til menneskenes opprinnelse. For skams skyld må vi legge til at det er funnet noe på Jæren som kan være en brumme. Fylkesarkeolog Hein Bjerck opplyser at det er litt usikkerhet omkring akkurat hva det er. Og i alle tilfelle er den av bein. Brummen på Tuv er av stein. Den eneste i Norge.

- I denne jorden lå brummen, forteller husbygger Arve Karlsen. Fylkesarkeolog Hein Bjerck følger nøye med at han ikke roter for nye i jorden sin. Foto: ERNST FURUHATT

Figur 4. Nordlands Framtids oppslag 9. juli 1991.

Primitiv aerofon

En brummer eller *hurra*, som den gjerne kalles, har den musikktekniske betegnelsen *primitiv aerofon*. Den kjennes i mange ulike materialer og utforminger. Oftest er den av tre eller bein, og med et hull i enden som snorfeste. Når snoren svinges fremkalles en brummende eller hvinende lyd, alt etter hvor hurtig brummeren snurres (jf. Cole, R. & E. Schwartz (2008)). På svensk kalles instrumentet *vinare*, på engelsk *bullroarer*, tysk *schwirrholz*, og fransk *planchette ronflante* eller *rhambe* (Åstrand 1979: 820).

Dette lydinstrumentet er kjent fra tidlig steinalder, i alle verdensdeler. De eldste funnene er fra boplasser fra istiden i Dordogne i Frankrike, jf. figur 5 (Seewald 1934:13, Sachs 1940), og kan gjenkjennes i forhistoriske bergmalerier flere steder i Afrika. Også i nyere tid har bruken vært vidstrakt, og det finnes mange beretninger om hvordan brummere har vært brukt (for eksempel Sevåg 1973:21, Åstrand 1979:820, med referanse til Zerries 1942, Wachsmann 1984, Vollsnes 1999). Mange kjenner nok instrumentet fra Nasjonalmuseet i København, hvor lyden av en brummer av bein med gjennomboret snorfeste fra Kongemosekulturen (6400–5400 BC) kan høres om en trykker på en knapp ved monteringen. Sveinung Bang Andersen presenterte i 1980 en mulig brummer fra Rogaland, også av bein med gjennomboret hull, som siden er avskrevet (Bang Andersen pers. komm 1992). Et mindre kjent eksemplar (bein med hull) er fra Ruskeneset, en heller med kulturlag fra yngre steinalder like utenfor Bergen. En kopi av denne er benyttet i lydsporet til Cajsas Lunds «Fornordiska klanger» (Lund 1987).

Til tross for stor formvariasjon, er både brummere av stein og brummere med snorfeste i surringshakk svært uvanlige (jf. Wachsmann 1984). Det finnes skifer-gjenstander som likner funnet fra Tuv (for eksempel Simonsen 1961:Fig. 53e og Fig. 58c), men ingen av disse har det karakteristiske midthakket som posisjonerer snoren i brummerens balansepunkt. Det finnes flere skiferkniver som har hakk og utsparte knopper i skaftenden (e.g. museumsnummer T 15573 (Vitenskapsmuseet), Velde, Åfjord k., Sør-Trøndelag), men mange av disse har asymmetrisk form som gjør at de trolig ikke vil fungere spesielt godt som brummere. Det kan dermed se ut til at brummere av slipt skifer ikke har vært spesielt vanlige i norsk yngre steinalder. Men dette utelukker ikke at brummere av bein eller tre kan ha vært mer utbredt.

Hvordan virker brummeren?

Hurra er så lett å bruke at jamvel små ungar kan ha moro med henne. Det løner seg å lage litt snurr på tråden før ein tar til å svinge. Låten rettar seg etter storleiken og kan dekkje heile spekteret frå det høgste kvin til en djup, gruvekkjande brumming. (Sevåg 1973:23)

Under mitt mest aktive samliv med brummeren ble det produsert og utprøvd mange varianter – både nøyaktige kopier av funnet fra Tuv, og i andre størrelser og materialer (tre, bein, plastikk). Utprøvingen ga en viss innsikt i brummerens dynamikk, og viste at den kan fremkalle et stort spekter av lyd.

Brummeren lager lyd når den roterer i stor fart ytterst i snoren som svinges. Den karakteristiske brummerlyden oppstår når bladet roterer balansert omkring sin egen akse. En brummer i ubalanse lager også lyd, men denne er flagrende, susende og ujevn. Men man kan «hjelpes» brummeren til å finne balansert modus ved å stoppe opp litt, nykke lett i snora, og sveive opp på ny. Brummerens form, symmetri og plassering av snorfeste påvirker brummerens balanse. Oftest kan en vrang brummer gjøres mer samarbeidsvillig om en foretar mindre justeringer i snorfestet – for eksempel å file midthakket som styrer snoren til ene eller andre siden.

Lyden varierer med tempoet i rotasjonen, som dels har sammenheng med hvor hurtig den svinges, dels med brummerens størrelse og egenvekt. En stor og lett brummer av tre roterer sakte og lager en dyp tone med en anelse vibrering. En mindre brummer av stein roterer betydelig raskere og lager en høy, hvinende lyd.

Ett interessant fellestrekk er brummerens puls. Når den sveives i jevnt tempo oppstår en lang lyd som etter et fast intervall stopper opp og starter igjen, nærmest som et sakte åndedrett som lever sitt eget liv. Grunnen til dette er at brummeren vender, den snurrer i en retning, stopper opp, og snurrer motsatt vei – uten innvirkning fra utøveren. Pulsen skyldes at brummerens rotasjon tvinner snoren og bygger opp en spenning som til slutt stopper rotasjonen. Den opparbeidede snorspenningen medfører at brummeren skyter fart i motsatt retning. Den alternerende rotasjonsretningen kan man observere ved at brummeren trekker først innover, over spillerens hode, og utover, bort fra kroppen etter at den har vendt om.

Tempoet i denne pulsen påvirkes av en rekke faktorer. En lett brummer roterer sakte, og bruker følgelig lang tid til å opparbeide nok snorspenning til å vende. Den lager dermed lang, dyp lyd med en sakte puls. En liten og tung brummer roterer mye forttere, vender raskere, og har dermed hurtigere puls. Jeg har testet dette ut ved å sette opp svært små brummere av skifer (ca 2 cm lang, 2-3 gram) som laget en fascinerende rask puls, med intervaller rundt ett sekund mellom hver vending. Egenskaper ved snoren vil sannsynligvis også påvirke hvor mange rotasjoner som må til for å vende brummeren.

Momentene ovenfor betyr at en til en viss grad kan kontrollere lyd og puls gjennom brummerens størrelse og tyngde, og hvor raskt en sveiver. Det er dermed mulig å sette sammen et mer komplekst lydbilde ved hjelp av flere brummere som er tilpasset hverandre. Men mye av min fascinasjon ligger i *mangelen* på full kontroll – at brummeren noen ganger er vanskelig,

men plutselig hugger i, og mystikken i hvordan lyden bølger frem og tilbake i en slags inn- og utpust når en sveiver jevnt i samme retning. Det er sirkelrytme som liksom ligger utenfor den man selv kontrollerer.

Hva har brummeren vært brukt til?

Mange husker nok instrumentet fra «Crockodile Dundee 1» - hvor helten i filmens dramatiske høydepunkt trakk en brummer opp fra støvelen og signaliserte at han trengte hjelp fra sine venner i Australias ødemark. Kanskje ikke fullt så spektakulært, men ikke mindre interessant er beretninger som forteller at fiskere på Sunnmøre benyttet liknende instrumenter til varsling når notlaget skulle samles (Sevåg 1973:22). Brummere er ofte brukt til å skremme – som f. eks. jaging av ville elefanter som nattetid ranet plantasjonene i Malaysia. Sevåg har overraskende mange referanser til bruk av *hur* (også kalt *tre-tore*, *snurre*, *finn-flerre*, *tvinne*), både fra sagatekster (Eirik Raudes saga) og fra «folkemunne». Det fortelles at sunnmøringer som vi ellers kjenner som trauste og rasjonelle tidvis benyttet instrumentet (i hemmelighet) for å motvirke farlige fallvinder i fjordene.

Det er kanskje bruken av brummere i ulike ritualer som er mest fascinerende. Foruten værmagi er instrumentet brukt i innvielsesrit, fruktbarsritualer, ritualer omkring død, som middel til å oppnå transe, med mer (Åstrand 1979:820, Wachsmann 1984 med referanser). Brummere er også ofte benyttet for å oppnå kontakt med det overnaturlige. Når brummeren summer er forbindelsen mellom vår verden og en verden som vanligvis er utenfor vår rekkevidde opprettet – som summetonen inntil nylig var i vår tids kommunikasjonsnett.

Known as the «voice of God» to the Australian Aborigines and given to the males of the Clan at naming ceremonies or other auspicious occasions. Used as a «talk back switch» to the Creator: (...) During Navajo sacred ceremonies, the medicine man uses the bullroarer to slice through the air, creating an opening that allows the Yei B'Chei (diety) to enter the physical world. In New Guinea it was placed inside humanlike effigies in the throat area symbolizing the spirit voice of the effigy and was sometimes used in ceremony. (Glossary of the World's Sacred Sound Instruments and Traditions 2008)

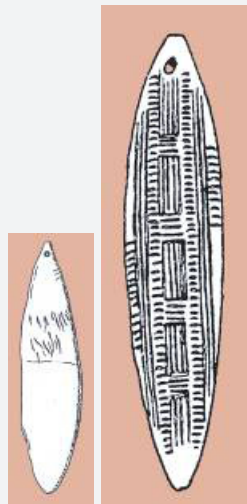
Brummeren fra Tuv er spennende i denne sammenhengen. Som det fremgikk av den noe ulykksalige urfremføringen på Tuv i 1991, er dette eksemplaret nemlig laget slik at den ikke alltid virker. Rent teknisk skyldes dette at hakket som styrer snoren i enden ikke er 100% i balanse, og at brummeren som helhet ikke er symmetrisk. Nøyaktige kopier jeg har laget har også oppført seg noe uregjerlig – flabrende og ujevnt sus, før den brått hugger til. Men det er lett å balansere brummeren med noen utprøvinger og justering av midthakket. Er dette gjort «riktig», virker brummeren (nesten) alltid.

Etter som dette er en enkel justeringssak, er det neppe er slurv og vannkunne fra steinaldermenneskenes side som gjør at brummeren fra Tuv tidvis er dysfunksjonell. Kanskje ubalansen tvert i mot var tilsiktet, nettopp for at utøveren ikke skulle kontrollere den fullt ut? Kanskje menneskene i Saltstraumen har brukt instrumentet for å undersøke om kontakten med overnaturlige krefter var etablert før utføring av ritualer eller gjøremål med risiko? Ligger det ikke i kortene at mennesker ikke skal kunne styre «the voice of God»?

Saltstraumen var et viktig bosetningsområde i steinalderen, og det er rimelig å tro at mange ritualer og seremonier har funnet sted nettopp her. Kanskje har brummeren symbolisert de mange sirkelene i tid og liv som svirrer med ulik omkrets og hastighet? Brummeren selv svinger med lynfart ytterst i snoren som svinges sakte, og utenfor dette, utenfor menneskenes kontroll, har brummeren sin egen sakte puls. Som en tikkende puls på et menneskes håndledd, som raser av gårde innenfor solen, månen og årets gang. Det er sekunder, minutter og timer i den større sirkelen som er menneskenes liv. Og inne i mellom ligger Saltstraumens tunge åndedrett, to åndedrag innenfor døgnetts gang. Men det stemmer ikke helt – dette åndedrettet forskyves litt for hver dag og markerer en annen rytme enn solens.

Jeg liker tanken om at disse sirkelene i tid og liv var like fundamentale og håndgripelige i steinaldermenneskenes liv som i våre. Vi vet lite om *hvordan* dette er kommet til uttrykk i verdensbilde og ritualisering av vendepunkt. Men vi trenger neppe tvile på at de har vært avgjørende i menneskenes livsrytme.

Det er ikke vanskelig for meg å forstå at dette enkle lydinstrumentet har en så vid utbredelse i rom, tid og bruk. For den som har lyst til å prøve: En plastlinjal med hull i enden fungerer utmerket. Men husk at takhøyden ofte er mindre enn du tror – åpent lende anbefales.

Figur 5. 10 000-18 000 år gamle gjenstander fra grotter i Dordogne i Frankrike, som etter alt å dømme er brummere. Til høyre en 10,5cm langt glattpolert beinstykke med innrisede streker og gjennom boring fra Laugerie-Basse. Til venstre et flatt beinstykke (17cm langt og 3,5cm bredt) med innriset dekor og gjennom boring fra grotten La Roche ved Lalinde. Tegninger fra Seewald 1934, Tafel I.

kusert lyd som lå langt fra testene med mine hjemmelagede brummer. I øyekroken kunne jeg ane en ubekvem trekning i underleppa til Erland Bræin. Journalisten fra NRK hadde oppmerksomheten på en dansende viser som ikke måtte slå ut i et rødt felt øverst på skalaen. Jeg måtte stanse og starte på nytt, mer flabring ... men plutselig falt (gudskjelov) brummeren inn i balansert rotasjon og hugg i med sine mollstemte, langstrakte og skjærende hvin, som bølget frem og tilbake i en sakte puls. Den vitenskapelige verdien av forsøket kan det alltid stilles spørsmål ved. Men opplevelsen av lyden, sanseligheten i å høre noe fra steinalderen ga en følelse av nærhet til fortiden som jeg ikke har opplevd verken før eller senere.

Men den innledende flabringen hadde ikke vært en del av planen, og under intervjuet etter urforeføringen måtte jeg (vanntro) registrere at mitt sannhetsvitne Bræin la inn forbehold («... hvis Bjerck har rett i sin teori...») i flere av sine i utgangspunktet kraftfulle ytringer om de musikkhistoriske konsekvensene av funnet. Innslaget på radio ble vel greit nok – men heller ikke mere.

Nordlands Framtid slo opp saken som «Heins største dag», som kanskje var nokså treffende. De verdenshistoriske dimensjonene var i alle fall ikke spesielt frontet i reportasjen:

Nå kan Nordland Musikkfestuke reklamere med at fylket har virkelig lange musikktradisjoner. Helt fra den tid da tangfjæren lå 50 meter høyere enn i dag, nordlendingene sa grynt, gikk i pels og slo kvinnene i hodet med tømmerstokker. Den gang var det også – om ikke et rikt, så i alle fall spor av – et musikkliv i fylket. (Holm 1991a).

Etter denne noe famlende innledingen tok imidlertid reportasjen grep på situasjonen:

Fylkesarkeologen ville ikke besudle instrumentet med å prøve det ut i en park i Bodø. Her handler det om respekt og ærefrykt for våre stamfedre. Ute på funnstedet, midt blant kumøkk og fluer, står vi klare. Fylkesmusikksjef Erland Bræin spøker smånervøst om eventuelle forbannelser knyttet til det gamle medisinnmann-instrumentet, men konkluderer at det er for sent å snu nå. (...) Hein Bjerck fører hånden opp mot brystlommen.

Tar ut en liten plasteske beregnet på fiskekroker, åpner den og viser frem en liten plastpose. Inne i den ligger brummeren.

- Dette er en opplevelse for meg som arkeolog. Dette er blant de to-tre største tingene jeg vil kunne oppleve, sier Bjerck og lar den lille skiferbiten gli ut av posen. (...)

Sakte begynner Hein Bjerck å snurre det historiske instrumentet som henger i halvannen meter nylonsnøre. (...) Etter hvert går det fortere og fortere.

Og der! Det er lyd og Bjerck får et historisk glis. Som svakt brummende propeller rasler det i luften. Kyrne stopper opp og ser på oss. Eller muligens brummen? For i følge Hein Bjerck ble brummen brukt til diverse ritualer. Den brummende, monotone og litt hypnotiserende lyden hadde nok sin virkning i det steinalderske mørke. Jammen er det fint vi er blitt moderne mennesker som ikke tror på slikt lenger. (Holm 1991b).

Den finslipte stemningen ble imidlertid tatt hull på gjennom en tekstboks med overskriften «Vanlig instrument»:

- Brumme er kjent fra mange kulturer. Eskimoer og australske urinnvånere har brukt det i meget lang tid. Men at vi finner en brumme laget av stein i Nordland er en sjeldenhet, sier Bræin, og legger til at musikk er gammelt. (Holm 1991b).

Bræin la også «for skams skyld» til at det var funnet noe på Jæren som kunne være en brumme. I samme tekstboks fremkommer også mitt forville, men ikke særlig vellykkede forsøk på å berge stumpene av det skjellsettende i funnet fra Tuv:

Fylkesarkeolog Hein Bjerck opplyser at det er litt usikkert omkring akkurat hva dette⁵ er. Og i alle fall er den av bein. Brummen på Tuv er av stein. Den eneste i Norge. (Holm 1991b).

Jeg måtte innse at min ambisiøse plan hadde kollapse. Fremkallingen av et lydbilde fra steinalderen som hadde ligget taust i 5000 år var blitt redusert til et spørsmål om hva instrumentet var

5 ... altså «noe fra Jæren», jf. Bang Andersen 1980.

laget av. Den eldste trompeten i Norge av en spesiell legering, den tidligst kjente blokkfløyten med lakkert munnstykke, eller eneste kjente tromme med skinn av et villsvin. Jeg hadde gått i den klassiske medie-fellen: I et desperat forsøk på å fremheve det «tabloide» hadde jeg måttet ty til klassikeren «eldst i Norge», og siden både musikk generelt og brummeren spesielt var vanlige og eldgamle fenomener, var det bare en ting tilbake: At den var laget av stein. Den eneste i Norge.

Det eneste jeg husker fra returen til Bodø er at jeg inntok baksetet frivillig, og at jeg et sted på veien (sannsynligvis da vi passerte det kommunale avfallsanlegget) ba innstendig om at opptakene (med innledende flabring) måtte arkiveres, og at jeg gjerne ville ha kopi. Men da jeg noen dager senere henvendte meg til NRK Nordland, viste det seg at det «verdenshistoriske» opptaket ikke var tatt vare på.

«Alle kan brumme»

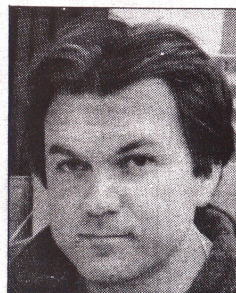
Det kom plaster på såret etter hvert, med TV-innslag i «Schrødingers katt» (1991) og invitasjon til å gjøre stereoopptak i NRKs studio både med original og kopi (jf. CD, Bjerck 2005). Og det skulle vise seg at mange delte min interesse for steinalderlyden. Jeg fikk kontakt med den svenske «musikkarkeologen» Cajsa Lund, som hadde gitt ut en LP med lydopptak fra et bredt spekter av forhistoriske lydinstrumenter (Lund 1987). Lund formidlet også faglitteratur som har satt bruken av instrumentet inn i en videre sammenheng. Jeg fikk forespørsler om å lage kopier av brummeren til musikere, som har benyttet den som lydeffekt på CD-utgivelser (First Set 1993, Ym:Stammen 1994, se referanser Lydutgivelser). Brummeren fra Tuv er også omtalt i Norges musikkhistorie (Vollsnes 1999), og på nettsider om musikkarkeologi (Kolltveit 2008).

I de første årene etter at brummeren fra Tuv kom for dagen ble det mange brummer-live-fremføringer, både som faglig innslag og som underholdning med kuriøs vri (f.eks. Roseth 1995). Et slags høydepunkt var seansen «Bjerck brummet for to dronninger» (figur 6, Hoff 1993),

hvor både Dronning Margrethe og Dronning Sonja tok bilde av brummeren (og meg) med sine private pock-etkamera. Brummeren var også en selvsagt ingrediens i under lanseringen av Nordnorsk Kulturhistorie i 1994 – som åpnet med konsert av fiolinistene Nils Økland og Arvid Engegård i Bodø kulturhus. Sakset fra omtalen av konserten, som ble tildelt «Terningkast 5»:

Fritt etter tegneserien Agent X-9 ble trio for to hardingfeler og brom med navn «A X-9» et merksnodig høydepunkt tirsdag kveld. Med fylkesarkeolog Hein Bjerk på brom, og duoen Engegård og Økland på hardingfele, ble vi brakt 4000-5000 år tilbake i tid. (...) Om konserten ikke var musikalsk perfekt, så tok den det igjen med smil og uhøytidelighet. (Holm 1994)

Brummeren fra Tuv ble levert inn til Tromsø museum etter et kort (men altså turbulent) opphold hos fylkesarkeologen. Etter forespørsel fra Saltstraumen museum ble brummeren etter

Kongelige brum. Fylkesarkeolog Hein Bjerck må være det eneste menneske i verden som har brummet for to dronninger!

Bjerck brummet for to dronninger

Vår utmerkede fylkesarkeolog Hein Bjerck var en av dem som underholdt de to dronningene Margrethe og Sonja, da de incognito besøkte Galleri Saltstraumen. Der fikk de en førstehånds innføring av Bjerck om de tidligste tider i Saltstraumområdet. Ikke minst dronning Margrethe gledet seg over dette, utdannet arkeolog som hun er selv.

Med stor interesse så dronningene på den flotte samekunst-utstillingen i galleriet, hvorpå Bjerck fant frem «brummeren» han har funnet på Straumøya, og lot den brumme for de to majesteter. Brummeren er verdens eldste kjente musikkinstrument, og det er bare funnet ett slikt tidligere i Norge.

Besøket fant sted i forbindelse med avslutningen på de to dronningenes skiferie på Saltfjellet.

Figur 6. Brumming for to dronninger. Knut R. Hoff i Nordlandsposten, 23. mars 1993.

hvert deponert i utstillingene her, hvor den fortsatt kan skues. Saltstraumen museum har også sammen med undertegnede utgitt lydsporene fra studioopptak fra NRK Nordland (Bjerck 2005). Brummeren sto også i sentrum under Nordland fylkeskommunes kulturmønstring «Mørke Nu» i 2007 (Nordland fylkeskommune 2007). I 2008 var brummeren midtpunkt i den samiske musiker- og komponisten Frode Fjellheims bestillingsverk til Nordland Musikkfestuke i Bodø. Verket «Tuv» ble fremført av Transjoik med Mari Boine, Susanne Lundeng med flere (jf. Avis Nordland 2008, Nordland Musikkfestuke 2008 og Transjoik 2008).

Betraktninger om et samliv

Samlivet med brummeren var kanskje litt mindre intenst da jeg i 1996 flyttet til Svalbard, så langt unna steinalderen det er mulig å komme i denne verden. Brummeren og jeg mistet etter hvert kontakten. Relasjonen fordunstet i noen minneverdige nachspiel i Longyearbyen – *ad hoc* seanser med brummer, støvsugerslange-didjeridoo og håndtrommer. Og en og annen sår og sakte solo i vonanger og vintermørke.

Tilsynelatende står det konkrete funnet fra Tuv sentralt i denne historien. Men den oppmerksomme leser har sannsynligvis merket seg at hovedaktøren, den arkeologiske gjenstanden, forlot arenaen på et tidlig stadium, da brummeren gikk inn i en ny dvale som museums-gjenstand. Det som etter hvert ble drivkraften var *fenomenet* brummeren skapte i relasjonen til arkeologen. Her ligger i utgangspunktet et gjensidig avhengighetsforhold. Gjenstanden i seg selv var taus og uten mulighet til å påpeke sine egne egenskaper. Den kunne ha gått rett til en museal dvale uten at dens potensial til å generere «noe» ble aktivisert – i likhet med så mange andre arkeologiske gjenstander. I seg selv var brummeren fra Tuv ute av stand til, og sannsynligvis likegyldig til å realisere sitt eget potensial. På den annen side ville arkeologen, uansett ferdigheter, ikke ha kunnet drive frem dette fenomenet uten den kredibiliteten som lå i det konkrete steinalderfunnet fra Tuv. Det er i

samspillet mellom disse aktørene at fenomenet «Brummeren fra Tuv» etter hvert får eget liv og vokser frem. Dette kunne således tjene som et godt eksempel på det latourske actor-network-theory (ANT) hvor dynamikken i relasjonene mellom en uendelighet av materielle, immaterielle og menneskelige aktører og aktanter vektlegges (Latour 2005). Bjørnar Olsen (2003) har fremstilt dette i sin illustrerende metafor om Erling Kagges «alene mot Sydpolen» – en sårbar kropp som ville ha vært sjanseløs uten sine uttallige materielle hjelpere.

Funnet fra Tuv kunne ha utviklet seg i mange retninger. Med andre aktører og relasjoner ville dette blitt en annen historie. I andre hender enn mine kunne relasjonen mellom funn og fagperson ha materialisert seg i artikkelen «The dynamics of a possible primitive slate aerophone from Saltstraumen, Northern Norway». Brummeren ble aldri testet i vindtunellen hos NTNU. Antall rotasjoner før vendepunktet er ikke tallfestet. Lydbildet er aldri fremstilt i Hertz, og vi vet fortsatt ikke hvor langt lyden bærer i fire sekundmeters motvind.

Nå, etter så mange år, er det kanskje lettere å se hva som var drivkreftene i mitt samliv med brummeren fra Tuv. Som fylkesarkeolog i Nordland fylkeskommune hadde jeg sterk tro på at positiv oppmerksomhet på kulturmiljø, kulturminner og arkeologiske gjenstander ville bidra til å synliggjøre verdien i sporene etter det for-gangne. Dette er et avgjørende fundament for kulturminnevernet, som er fylkesarkeologens viktigste virkefelt. Brummeren fra Tuv var i denne konteksten en uventet gave. I tillegg til at selve gjenstanden var presist og vakkert utformet representerte den noe kvalitativt nytt – noe så sjelden som et lydbilde fra fortiden. Å se og ta på eldgamle gjenstander er en opplevelse i seg selv, se lyset speile slipesporene, å stryke fingrene over en polert steinflate eller langs en skarp egg, kjenne stikket fra en odd som har drept noe (eller noen) for lenge siden. Men brummeren hadde en ekstra dimensjon som forsterket denne sanseligheten: *Lyden* av steinalder. I forhold til mitt faglige ståsted skadet det ikke akkurat at funnet var fra steinalderen – som ofte kommer i skyg-

gen av brautende og storslåtte «vikinggreier» i mediebildet. I dette lyset fremstår åstedet for utprøvingen som uttrykk for en kjølig strategi. Det handlet ikke om «respekt og ærefrykt for våre stamfedre», eller frykt for å «besudle instrumentet med å prøve det ut i en park i Bodø», slik jeg var referert i *Nordlandsposten*. Det handlet om å la oppmerksomhetens lys skinne på de mindre prangende kulturminnene i Saltstraumen, på boplassene landskapet, og å vise at vanlige steder der folk flest bor i dag har lange linjer gjennom tiden. Det var heller ikke uvesentlig at funnstedet var en slags konfliktzone, med en viktig steinalderboplass som ulykksalig nok var blitt borte som følge av uholdbare planrutiner. Brummeren skapte en arena som ble utnyttet til fulle for å ivareta dypereliggende og mindre synlige strategier.

Min arbeidsgiver hadde en ambisjon om å gjøre kulturminner til noe mer enn brysomme verneobjekter og historiske kilder for gamle menn. Kulturminnevernet var en del av «Kultur- og fritidsavdelingen» og her lå godt til rette for å integrere arkeologi og kulturminner som aktive spillere på bred front. En ny dimensjon i vante landskap. Røtter og tradisjon, stedstilhørighet og stolthet. Brummeren berørte noen viktige strenger i denne veven, som ble utviklet til solide barduner gjennom omfangsrike medieoppslag og en serie med live-brummer-seanser på Fylkestinget, møter, konferanser, kulturmarkeringer.

Med avstand tør jeg også sette fingeren på drivkrefter i et mer personlig plan, i retning av det nærgående spørsmålet fra en lite empatisk NRK-journalist forut for urfremføringen i Saltstraumen i 1991. Det hadde kanskje en subtil sammenheng med en utrolig historie som gjorde sterkt inntrykk på meg under studietiden i Bergen: På en av de legendariske festene på Botanisk institutt fortalte professor Knut Fægri at han under en storslått mottakelse på en kongress i Moskva en gang på 1950-tallet (om jeg minnes rett) hadde fått servert (og faktisk spist) titusen år gammelt mammutkjøtt fra Sibirs frosne jord. Det var riktignok små biter, og ingen smaksopplevelse. Det hadde smakt mer pyton enn mammut, kunne Fægri overlegent og spøkefullt legge til. Men

han hadde faktisk spist kjøtt av en mammut. Vi var både konfirmerte og ny-utmeldte fra Statskirken – men ikke før nå skjønte vi fullt ut Nattverdens symbolske kraft: Den utdødde mammuten levde videre i mannen vi hadde foran oss. Kjøtt fra et utdødd dyr, ur-definisjonen av en ikke-for-nybar ressurs. Det var et sakrament av øverste rang, eksklusivt for en vitenskapelig elite, en faglig nattverd som forente fag og person til ett i kjødet. Brummeren var en mulighet til «å smake mammut», som jeg begjærlig grep. Steinalderlyden hadde rørt mine trommehinner. Å se noe fra steinalderen kan alle. Men ytterst få har hørt noe fra den – på veldig lenge.

Det jeg liker å tenke på, er at *fenomenet* «brummeren fra Tuv» tydeligvis står på egne bein – og klarer seg utmerket uten sterke relasjoner til verken undertegnede eller den ekte oldsaken. Mye taler for at brummerfenomenet faktisk blomstrer mer gjennom andre aktører som gir nye utfordringer. Men takk for følget – og lykke til på ferden videre.

Summary

«The Tuv bullroarer» – flashbacks from the relationship with a Stone Age sound instrument. This 6,4cm long propeller-blade-shaped artifact of polished slate was recovered in 1991, at a site from the Younger Stone Age close to Saltstraumen near Bodø in Northern Norway. Apparently, this is a bullroarer – and the oldest known sound instrument from Norway (ca 2800 cal. BC). The article describes the artifact, its cultural context as part of a long and widespread tradition of «free aerophones» – and my own experiments with replicas.

Bullroarers are not known to have been used as musical instruments, but are frequently applied in rituals, often as important instruments in the communication with supernatural worlds. The sound is produced by vibrations as the blade rotates in the air. During experiments, my bullroarers seemed to have a life of their own. Swinging it around at the end of a line, it will suddenly start spinning very rapidly around its own axis – and make its characteristic sound. The player may change pitch and loudness by the speed of swinging. Eventually, the rapid spinning of the bullroarer will build up resistance in the line to a point where the instrument «turns» – and starts spinning the other way. This produces a slow, eerie pulse that seems to be made by the instrument itself – outside the player. This «out-of-control» ability may be an important aspect of the ritual use of bullroarers. An interesting detail of the Tuv specimen is a slight asymmetrical shape. Exact replicas demonstrate that it is difficult (but not impossible) to induce the balanced spinning

that will produce the «bullroar». However, this balance is easy to obtain by adjusting the placement of the top line notch (cf. figure 3). One may wonder if the Tuv bullroarer is designed to be tricky to handle – an instrument that depended on extra-terrestrial forces.

The paper also includes reflection on the phenomena that was created in the relation between the Tuv bullroarer and the archaeologist (myself). The instrument was awakened from a nearly 5000 years' of silence through this interaction. Today, almost 20 years later, I have the courage to enlighten aspects of our relation that was subtle and under communicated when it was active. The ancient artifact represented a tangible relation to the past, but lacked both the ability and ambition to «realize itself». I had plenty of both, and activated this sleeping beauty through my general knowledge of archaeological artifacts, rituals and cosmology, and my own experiments. But without the credibility of the Tuv bullroarer, all this would be of little value. This interdependent relation produced a phenomenon that was nourished by a complex web of my more or less personal strategies. The two of us have now parted, and we live happily in separate museums. But the phenomenon that our relationship created is alive and kicking in a variety of relations to others (music festivals, compositions, formation of local identity, etc.) – independent from the both of us.

Litteratur

- Avisa Nordland 2008: *Avisa Nordland 10.08.2008* [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.an.no/kultur/article3711937.ece> [Besøkt 13.10.2008].
- Bang Andersen, S. 1980: Brummen? *Fra Haug ok Heidni* 1980 (3), s. 139–140.
- Bergsvik, K. A. 2001: Strømmer og steder i vestnorsk steinalder. *Viking* 64, s. 11–34.
- Bjerck, H. B. 1992a: *Spor ved Saltstraumen gjennom 10 000 år*. Nordland fylkeskommune: Bodø.
- 1992b: Undersøkelse av Tuv 4, yngre steinalders boplass, Tuv, gnr. 86, Bodø kommune, med vedlegg: Rapport fra befaring 04.12.1990, Kartutsnitt, Innberetning om undersøkelse på Tuv av M. Hauglid 04.07.1991 med dokumentasjon av uttak av dateringsprøve, Dateringsrapport fra Laboratoriet for Radiologisk datering.
- Cole, R. & E. Schwartz 2008: *Virginia Tech Multimedia Music Dictionary* [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.music.vt.edu/musicdictionary/textb/Bull-roarer.html> [Besøkt 03.02.2008].
- Glossary of the World's Sacred Sound Instruments and Traditions 2008, *Bullroarer*. <http://9waysmysteryschool.tripod.com/sacredsoundtools/id9.html> [Besøkt 03.02.2008].
- Hoff, K. R. 1993. Bjerck brummet for to dronninger. *Nordlandsposten*, 23. mars 1993. Bodø.
- Holm, H. T. 1991a. Heins store dag. *Nordlands Framtid* 9. juli 1991, 1. Bodø.
- 1991b. Norges eldste instrument. *Nordlands Framtid* 9. juli 1991, 2. Bodø.
- 1994. Fortid, nåtid og fremtid. *Nordlandsposten* 6. oktober 1994, 34. Bodø.
- Hauglid, M. 1993: Mellom Fosna og Komsa. En preboreal «avslagsredskapskultur» i Salten, Nordland. Upublisert hovedfagsavhandling. Universitetet i Tromsø: Tromsø.
- Johansen, K. 1991: «Evig eies kun det tapte» – om musikalske ytringer i forgangen tid. *Spor* 1991(1), s. 32–34.
- Kolltveit, G. 2008: *MUSARK, Nettside om musikkarkeologi* [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.musark.no/instrumenter/> [Besøkt 03.02.2008].
- Latour, B. 2005. *Reassembling the social: an introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford University Press: Oxford.
- Lund, C. 1987: Hefte i *Fornnordiska klanger*. Musica Sveciae MS 101.
- Nordland fylkeskommune [2008]: *Mørke Nu 2007/Alle kan brumme* [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.nfk.no/morkenu> [Besøkt 13.10.2008].
- Nordland Musikkfestuke 2008: *Nordland Musikkfestuke* [online]. Tilgjengelig fra: <http://www.nmfu.no/> [Besøkt 12.10.2008].
- Olsen, B. 2003: Material culture after text: re-remembering things. *Norwegian Archaeological Review* Vol. 36(2), s. 87–105.
- Roseth, E. B. 1995. Historisk sus. *Nordlands Framtid* 2. august 1995, 27. Bodø.
- Sachs, C. 1940. *The history of Musical Instruments*. New York. Norton.
- Seewald, O. 1934: *Beiträge zur Kenntnis der steinzeitlichen Musikinstrumente Europas*. Bücher zur Ur- und Frühgeschichte 2. Verlag von Anton Schroll & Co. Wien.
- Sevåg, R. 1973: *Det gjallar og det lèt : frå skremme- og lokkerekiskapar til folkelege blåseinstrument*. Norsk kulturarv 10. Det Norske Samlaget. Oslo.
- Simonsen, P. 1961: *Varangerfunnene II. Fund og utgravninger på fjordens dykkst*. Tromsø museums skrifter, VII:2. Tromsø museum. Tromsø.
- Transjoik 2008: *Transjoik* [online]. Tilgjengelig fra: <http://transjoik.com/> [Besøkt 13.10.2008].
- Vollsnes, A. O. (red.) 1999/2001: *Norges musikkhistorie I*. Aschehoug. Oslo.
- Wachsmann, K. 1984: Bullroarer. I: Stanley, S. (red.): *The New Grove dictionary of musical instruments*, s. 283–284. Macmillan. London.
- Zerries, O. von 1942: *Das Schwirrholz : Untersuchung über die Verbreitung und Bedeutung der Schwirren im Kult*. Studien zur Kulturkunde : Veröffentlichungen des Frobenius-Instituts an der Johann-Wolfgang Goethe-Universität zu Frankfurt/Main 7. Strecker und Schröder Verlag. Stuttgart.
- Åreide, E. 1961: Saltstraumen, bygdas viktigste fiskeplass og en naturmerkverdighet. I *Bodin bygdebok, bind I*, Del I. Bodin kommune. Bodø.
- Åstrand, H. (red.) 1979: *Sohlmans musiklexikon*. Tidligere utg. i 1948, 1952, 1975. Sohlmans. Stockholm.

Lydutgivelser

Bjerck, H. B. 2005: *Steinalderlyd. Brummeren fra Saltstraumen*. CD-utgivelse. Saltstraumen museum: Bodø.

First Set 1993: *Going*. CD-utgivelse. Odin Records NJ 4045-2.

Lund, C. 1984/1987: *Fornnordiska klanger*. CD-utgivelse. Musica Sveciae MS 101.

Ym:Stammen 1994: *Ulv!Ulv!*. CD-utgivelse. Grappa GRCD 4059.

